

3. Ця концепція визначила різні аспекти тогочасного мовного будівництва і наукових досліджень.

4. Концепція позначилася на теоретичному розвитку лінгвістики, лексикографічних роботах і може слугувати засадничим орієнтиром мовного будівництва в умовах розвитку державної мови України.

5. Для проведення дослідження доцільно залучити випробувані дослідниками методи концептуального аналізу, компаративного аналізу і метод лінгвістичної дедукції для перевірки нашої гіпотези, а також теоретичний метод моделювання, оскільки цілісність концепції вимагає теоретичного осмислення і узагальнення.

¹Соловей Е. Сергій Єфремов: доля і спадщина // Єфремов С. Вибране: Ст. Наук. розвідки. Моногр. – К.: Наук. думка, 2002. – С. 13; ²Наєнко М. К. Сергій Єфремов і його історико-літературна концепція // Єфремов С. О. Історія українського письменства. – К., 1995. – С. 13 – 14; ³Соловей Е. Сергій Єфремов: доля і спадщина // Єфремов С. Вибране: Ст. Наук. розвідки. Моногр. – К., 2002. – С. 11; ⁴Наєнко М. К. Сергій Єфремов і його історико-літературна концепція // Єфремов С. О. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995. – С. 6; ⁵Шевченко Л. І. Київські неокласики в філологічній концепції Сергія Єфремова // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Зб. наук. праць. – К., 2006. – С. 9; ⁶Г'яста Л. В. Діакартина світу Сергія Єфремова. – К., 1997. – С. 13; ⁷Там само. – С. 14; ⁸Там само. – С. 58; ⁹Шевченко Л. І. Київські неокласики в філологічній концепції Сергія Єфремова // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Зб. наук. праць. – К., 2006. – С. 15.

М.В. Бондар, канд. філол. наук

СТИЛІСТИЧНА МОДА НА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТАХ

У статті аналізується явище інтертекстуальності у сучасних прозових текстах.

The article is devoted to the analysis of the intertexture in the modern prose text.

У сучасних прозових текстах простежується поширення стилістичної моди на інтертекстуальність, яка "виявляється як у перемиканні кодів, так і в їхньому змішуванні" і "це можуть бути різні національні коди, але можуть бути і територіально-етнографічні чи соціальні

діалекти"¹. Мета нашої розвідки – дослідити це явище. Досягнення поставленої мети стає можливим за умови виконання наступних завдань: проаналізувати типові контексти вживання, визначити статус досліджуваних одиниць та чинники їх актуалізації у вербальній структурі сучасного прозового тексту.

Найбільш частотними є приклади перемикання кодів з української мови на англійську, російську, французьку, німецьку мови, що зумовлено екстралінгвальними факторами : *"Якщо ще є шинка – вийде взагалі **sweet English breakfast of bacon and eggs**"* (Пиркало, Зелена..., 17); *"Куди тобі пили, малятко, – каже кузеніві Вікторія, – ти ж іще **секондарі скул** не подужав"* (Кононенко, Зрада, 112); *"...новий день сиплеться на думки градом виснажливо-безглузких зобов'язань – замовити ксерокси для студентів, відшампувати їм на факультетському принтері нову контрольну, зайти до банку, до **drugstore** – скінчилися вітаміни, і колготок треба би прикупити, відповісти на два листи, потелефонувати до **travel agency**"* (Забужко, Польові..., 93); *" – Що я робитиму, коли закінчиться робочий день, то є **my privacy**"* (Кононенко, Імітація, 13).

Одним із проявів інтертекстуальності в сучасному прозовому тексті є стилізація мовлення науковців різних галузей знань. Активний процес входження елементів наукового стилю (термінологічної лексики) в художні тексти, що відображає загальну тенденцію до інтелектуалізації літературної мови, кваліфікується як процес детермінологізації – "перетворення терміна у звичайне слово шляхом нейтралізації його дефінітивної функції"².

У науковій літературі на позначення процесу детермінологізації вживаються також терміни "детермінізація"³, "деспеціалізація термінів"⁴, "десемантизація термінів"⁵. На думку А.П.Грищенка, детермінологізація складається з двох стадій: 1) уподібнення терміна до загальноновживаних слів у зв'язку з активним використанням його за межами спеціальної термінологічної системи; 2) розвиток нових значень у відповідного слова на основі метафоричного вживання ⁶.

Основними напрямками, за якими відбувається процес детермінологізації, є перехід від метафоричного вживання певної лексеми до стійкого переносного значення, при якому повністю стирається образний ореол лексичної одиниці; генералізація, узагальнення спеціального значення у процесі вживання; зміна сфери вживання терміна

без помітних зрушень у його семантиці тощо⁷. З ними тісно пов'язаний процес так званої "часткової детермінологізації", "коли спеціальні найменування функціонують у мовленні неспеціалістів у прямому, але дещо звуженому (спрощеному) значенні, втрачаючи на рівні загальноповсякденної лексики деякі семи"⁸.

Досліджуючи можливості стилістичної та семантичної детермінологізації, В.Л.Карпова визначила основні типи поєднань термінологічних слів зі словами інших лексико-стилістичних категорій у контексті твору, а саме: 1) збереження прямого номінативного значення термінологічного слова, зв'язку з відповідною системою термінологічних понять та формування емоційних, експресивних відтінків суб'єктивної оцінки, модальності; 2) вживання терміна у переносному значенні без повної втрати зв'язку з відповідною системою термінологічних понять; 3) використання термінів у нетермінологічному семантико-стилістичному плані (вторинно-переносне використання)⁹.

У сучасному прозовому тексті терміни вживаються з метою відтворити стилістику наукового мовлення (кліше, штампи): *"Якби Валька читала журнал "Генеза", вона висловилася б так: "Моя проблема дуже ясна – як, рухаючись у просторі епістеміології інтерпретацій, вийти на рефлексію над екзегезою, над історичним методом, над психоаналізом, над феноменологією релігії, щоб вона зачепила, оживила і, якщо можна так сказати, гуманізувала онтологією розуміння"* (Медникова, Ой, 49); *"Йшлося про з'ясування багатьох, як їм здавалося, вельми важливих речей – про "падіння Стіни та культуру без кордонів", про "зближення й протистояння ментальностей", про "нові шати старих націоналізмів", про "духовну архітектуру Європи в третьому тисячолітті", про "посткарнавальне безглуздя світу"* (Андрухович, Центральна-східна..., 11); *" – Вітка таскалася до психоаналітика, і той їй наговорив, що ти весь час пригнічував Ронку, не давав їй виходу з приватної сфери до публічної, не підтримував її кар'єрних прагнень, обтинав шляхи її самореалізації"* (Кононенко, Зрада, 57); *"Зоя, очевидно, цей метод узяла, кажучи канцелярською мовою "на озброєння"* (Шевчук, Горбунка..., 49); *"Які ж висновки зробив я з усього того, підсумувавши досвід і, як кажуть науковці, "ібраний матеріал"* (Шевчук, Горбунка..., 50).

У мові сучасних прозових текстів трапляються випадки творчого переосмислення усталених словесних комплексів: *"... а ти сказала, – загадував він опісля, коли в них пішов був процес витворення тої*

спільної міфології, без якої жодній парі не остоятися, – з легендою про Золотий Вік фази закоханості (Забужко, Польові..., 15); "Він був боявся почути від коханки погані слова про дружину. Але коли з Катериною заговорив про Вероніку, перша рішуче взяла бік останньої. "Зміна соціокультурної парадигми", – сумно подумав він" (Жоненко, Зрада, 71); " – А як вона дзвякне ментам? – Ще раз повторюю – усі системи, як кажуть космонавти, працюють нормально" (Кокотюха, Мама..., 87); "Золотий запас на пальцях та вухах влаштував би невелику африканську країну" (Яровий, Чекання..., 99); "Щойно я власним політичним рішенням уникнув громадянської війни у межах сім'ї. Однак це не відступ. Лише зміна вектора" (Слапчук, Крихти..., 33); "Поки у тата не відібрали мікрофон, задаю останнє питання ..." (Слапчук, Калюжа..., 38); "Ти збиточний, брехливий і огидний хлопець... До усіх трьох пунктів у мене були поправки, які я готовий був захищати" (Слапчук, Калюжа..., 49).

Активізація процесу детермінологізації у досліджуваній нами хронологічний період розвитку і функціонування української мови зумовлена певними чинниками. Так, велику роль відіграє інформаційна революція, яка призвела до зростання рівня освіченості лінгвосоціуму й ролі науки у всіх сферах суспільного буття, вияву інтересу до науково-популярних телепрограм та телеканалів, створення українських енциклопедичних видань, розрахованих на широке коло читачів (універсальні словники-енциклопедії), що у текстах сучасної художньої прози знаходить відображення в орієнтації на нового читача, враховуючи рівень освіченості, ерудиції, знання лінгвокраїнознавчої інформації тощо.

Крім того, важливим фактором популяризації терміноелементів певних галузей знань є поширена в українському суспільстві оцінка тієї чи іншої професії як престижної (напр., професія економіста, оператора ПК тощо), того чи іншого захоплення як модного (напр., психологія, філософія та ін.). Чинником, який детермінує зростання інтересу до наукової дисципліни, може слугувати сенсаційна наукова теорія (як фрейдизм на початку ХХ ст., фемінізм на сучасному етапі), бестселер (книги Дж.Толк'єна зумовили в наш час масове захоплення міфологією).

Переконливою є також думка Л.П.Крисіна, який серед основних факторів детермінологізації виділяє суспільну й комунікативну

актуальність понять та явищ, що позначаються відповідними термінами¹⁰. На нашу думку, дуже важливим є суб'єктивний чинник, а саме – свідоме чи несвідоме прагнення мовців до збагачення власного словникового запасу термінологічною лексикою, що пов'язано зі специфікою сприйняття її як показника рівня інтелектуального розвитку.

Ступінь частотності вживання одиниць певних терміносистем також залежить від дії таких екстралінгвальних факторів, як: 1) освіта автора (медична, філологічна тощо); 2) зростання загального рівня комп'ютерних знань (шкільні заняття, курси, необхідний елемент професійної підготовки); 3) зростання темпів життя, жорстка конкуренція, напружена міжнародна ситуація, низький рівень соціального забезпечення, несприятлива екологічна ситуація, поява нових вірусів тощо зумовлюють зацікавлення медициною, психологією, філософією.

Окрім термінів, у сучасних прозових текстах активно вживаються стереотипні моделі тексту (телевізійні заставки, структурні елементи рекламного тексту, газетних оголошень, текстова інформація автовідповідача, комп'ютера, мобільного телефону):

а) рекламні слогани: *"Ти – не один", – з дня у день, як папуга, повторює чергову дурницю популярний канал і, мабуть, не помиляється"* (Матіос, Життя..., 9); *"В його нинішньому житті, сповненому, окрім усього, ще й діловими й неділовими чи не щоденними фуришетами, такі маленькі хитрощі допомагали зберігати в організмі кислотно-лужний баланс"* (Меднікова, Тю, 15); *"Ті, хто має новий "Комет", складають свого роду таємне товариство білих раковин, а надзвичайно густий і вбивчий "Доместос" об'єднує власників бактерицидних квартир"* (Пиркало, Зелена..., 38); *"Чи ви впевнені, що вони, ваші діти, відкриють для себе "Тампакс" і будуть щасливі – як проголошує реклама?"* (Мухарський, Доба, 77); *"Перед самим носом у мене опиняється блакитна обгортка шоколадного батончика "Баянті" – райська насолода"* (Мухарський, Доба, 77); *" – Чого ви зможете навчити ваших дітей? – кричу я, вдихаючи аромат чудового молочного шоколаду і борсаючись у порожніх пачках від сигарет "Кемел", "Марльборо", "Ротманс" і "Прима" – сигарет, яким надають перевагу справжні чоловіки"* (Мухарський, Доба, 77); *"Ось він лежить у нікельовано-кахляній ванні, втопився у пахучій піні над зеленою шампуньованою гарячою водою, і йому в голові прокладки з крильцями, що дають кожній жінці сухість та комфорт у критичні дні"* (Меднікова,

Тю, 31); *"Готовий обід, поспішайте до столу, смак кожної страви ля-ля "Кока-кола", – раптом проспівало в голові. "Зомбування, – вигулькнуло слово, – треба його десь ужити. Всі ці тампакси й памперси на телебаченні є справжнім зомбуванням. Навіть у мене повна голова пармалату і прокладок, а я ж дивлюся тільки новини..."* (Меднікова, Тю, 31); *"Єврі тайм під час їжі ви піддаєте свої зуби загрозі карієсу," – тонко натякали Нінон дільничі уповноважені. "Дірол" з ксилітом і карбамідом захистить ваші зуби з ранку до ночі," – прямо солдатськи рубали сержанти й старшини. "Слухай своєї спраги, пий "спрайт", – зваблювали капітани й майори. "Ніхто ще не спокушав мене голубцями. Ох ці жінки! Чомусь вони одразу ж думають про своє. – Ну, тоді чекайте на своє "рафаелло" (Слапчук, Крихти..., 13); *"Перемагає, хто вкладає," – переступало всі рамки пристойності старше офіцерство"* (Меднікова, Тю, 57); *"Складний майстерний макіяж під натюрель підкреслював усе, що варто бачити, і ховав те, що помічати не було обов'язковим. Вміло нафарбоване волосся облямовувало ловко дібраний ніжний колір обличчя – косметика для професіоналів, нейчурал сі б'юті з берегів Мертвого моря"* (Меднікова, Тю, 73); *"Гемоглобін знову заграв на щоках, Лідка кілька разів треновано стулила губи і випнула їх курячою гузкою, відновлюючи інтенсивність кольору без додаткового фарбування – Макс Фактор, косметика для професіоналів"* (Меднікова, Тю, 145); *"Треба, як любить цитувати його син, щоб стіморол був вільний від цукру і щоб усіма відчувався смак майбутнього"* (Меднікова, Тю, 187); *"– Доброго ранку, – відповіло мені українською мовою це шоколадне диво, і я, тамуючи ще незрозумілу тривогу, подумав із непідробним оптимізмом: "Ти не один. Нас п'ятдесят два мільйони"* (Шкляр, Ключ, 95); *"Спілкуйся вільно – живи мобільно!" – спалахнув навпроти напис на будинку з "Біг-Беном"* (Повалаяєва, Ексгумація..., 59);*

б) тексти газетних оголошень: *"Він бачив очі тих, хто роздавав на вулиці рекламні аркушки. Бачив тих, хто походжав вулицями із рекламними дошками на спині й на грудях, закликаючи підключатися до найновішої мережі мобільного зв'язку або дорого продавати золото й платину"* (Кононенко, Нема раю..., 27); *"На платформі стоїть кілька похилих ліхтарів, обклеєних обідраними об'явами: куплю волосся... продам квартиру... ритуальні послуги недорого"* (Кононенко, Імітація-2, 14);

в) текстова інформація автовідповідача, комп'ютера, мобільного телефону: *"Їй довелося придбати автовідповідач. Вибачте, не можу відповісти, залиште повідомлення і назвіть себе. Якщо це важливо, я передзвону"* (Кокотюха, Нейтральна..., 156); *"Дзвоню (ти чомусь спізнюєшся), довгі гудки (ти справді помер?), автовідповідач мовить раптом іще твоїм голосом, що, на жаль, тебе зараз немає (чому ніхто не виправить "зараз" на "взагалі", а "на жаль" просто викреслить, бо воно занадто дешево і банальне, щоб у ньому просвічувалася туга за тобою), але обов'язково будеш (в іншому житті?)"* (Деркачова, Інтимні..., 113); *" – Жигун Сергій Сергійович у зоні недосяжності, коли вірити телефонам"* (Кокотюха, Мама ..., 108); *"Мобілка не відповідала, принаймні голос там говорив, що абонент знаходиться поза межами досяжності"* (Ульяненко, Хрест..., 52); *"Він перечитав оповідання, виділив увесь текст і натиснув Delete. Закрив файл. Розумний комп'ютер поцікавився, чи зберегти зміни у файлі"* (Слапчук, Коротка..., 46);

г) крилаті вислови: *"Пляшка, наче бомба, впала нам під ноги. Наше спасіння, що не вибухнула. Хоча, як казав Вінні Пух, іменини ще не розпочалися"* (Слапчук, Калюжа..., 27); *"Свині нам не авторитет, кажуть собі. Однак треба бути набитим тирсою, щоб прославитися оптимістом. Тим паче, що день народження, як завжди, у крокодила Гени, а вуха, традиційно, відривають Чебурашці. І, ясна річ, що Карлсонові, з даху видніше"* (Слапчук, Калюжа..., 27-28).

На нашу думку, вищенаведені мовні конструкції швидко стереотипізувалися за рахунок таких чинників:

1) римована форма (*"Готовий обід, поспішайте до столу, смак кожної страви ля-ля "Кока-кола"*);

2) лаконічність та безпосереднє звернення до адресата (*"Підключайся до найновішої мережі мобільного зв'язку", "Слухай своєї спраги, пий "спрайт"*);

3) наявність компонента, який виконує функцію класифікатора (*"райський"* – про смак, *"вбивчий"* – про гігієнічний засіб, *"для професіоналів"* – про косметику, *"для справжніх чоловіків"* – про цигарки);

4) вживання терміносполук, які надають інформації наукового характеру (напр., *"ксиліт і карбамід"*);

5) вкраплення, що є результатом синхронного перекладу з англійської мови на українську і завдяки випереджувальному звучан-

ню активно запам'ятовуються слухачами (напр., "еврі тайм під час їжі...", а не "кожен раз під час їжі...");

б) ключові слова усталених словесних комплексів репрезентують такі тематичні групи: а) продукти харчування; б) засоби гігієни; в) тю-тюнові вироби; г) засоби зв'язку (важливість інформації);

7) висока частотність вживання у текстах ЗМІ (відтворення доведене до автоматизму), візуальна підтримка, звернення у своїх виступах гумористів до змістової сторони цих мовних конструкцій).

Таким чином, у сучасних прозових текстах стилістична мода на інтертекстуальність зумовлена дією екстралінгвальних та інтралінгвальних факторів і виявляється у перемиканні на іноземні мови, вживанні термінологічної лексики та терміносполук, а також стереотипних моделей тексту, здійснює експресивну та номінативну функції. Цей напрямок досліджень є актуальним, оскільки аналіз мовного матеріалу висвітлює специфіку реалізації активних лексико-семантичних процесів у вербальній структурі сучасного прозового тексту.

¹Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 52; ²Непийвода Н. Ф. Детерминологизация как результат взаимодействия общелитературной и терминологической лексики: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.02 / АН УССР, Ин-т языковедения им. А.А. Потебни. – К., 1983 – С.5; ³Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексичній сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ століття): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2002 – С. 14; ⁴Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: Збагачення словникового складу сучасної англійської мови. – Запоріжжя, 2001. – С.33; Какорина Е. В. Трансформации лексической семантики и сочетаемости (на материале языка газет) // Русский язык конца ХХ столетия (1985-1995) / Под ред. Е. А. Земской. – М. 1996. – С. 84; ⁵Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке. – М., 2001; ⁶Грищенко А. П. Лексикологія // Сучасна українська літературна мова / За ред. А. П. Грищенка. – К., 1997. – С. 211; ⁷Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. – Т., 2002. – С. 238-239; ⁸Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексичній сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ століття): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2002. – С. 14; ⁹Карпова В. Л. Термін і художнє слово (Термінологічна лексика в мові сучасної української поезії). – К., 1967. – С. 124-127; ¹⁰Крысин Л. П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни // Русский язык конца ХХ столетия (1985-1995) / Под ред. Е.А. Земской. – М., 1996. – С. 145, 147.

Список використаних джерел

Андрухович Ю. Центральньо-східна ревізія // Сучасність. – 2000. – № 3. – С. 5-32; Деркачова О. Інтимні оповідки // Березіль. – 2004. – № 2. – С. 109-120; Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. – К., 1996; Кокотюха А. Мама, донька, бандюган // Березіль. – 2003. – № 9-10. – С. 16-145; Кокотюха А. Нейтральна територія: Роман. – Л., 2002; Кононенко Є. Зрада // Березіль. – 2002. – № 3-4. – С. 35-153; Кононенко Є. Імітація // Сучасність. – 2001. – № 5. – С. 9-56; Кононенко Є. Імітація // Сучасність. – 2001. – № 6. – С. 9-53; Кононенко Є. Нема раю на землі // Кур'єр Кривбасу. – 2002. – № 154. – С. 21-42; Матіос М. Життя коротке, щоб казати "ні" // Матіос М. Життя коротке: Книга прози. – Л., 2001. – С. 5-47; Медникова М. Ой (кіноповість) // Київ. – 1997. – № 11-12. – С. 35-88; Меднікова М. Тю!: Роман-фрїстайл з елементами аерофотозйомки. – Л., 2003; Мухарський А. Доба: Повість. – К., 1995; Пиркало С. Зелена Маргарита. – К., 2001; Поваляева С. Екзгумація міста. – Л., 2003; Слапчук В. Калюжа пізнання // Березіль. – 2004. – № 3-4. – С. 11-54; Слапчук В. Коротка стрілка жіночого годинника // Кур'єр Кривбасу. – № 162. – С. 22-46; Слапчук В. Крихти хліба у бороді Конфуція // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 173. – С. 3-54; Ульяненко О. Хрест на Сатурні // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 176. – С. 3-55; Шевчук В. Горбунка Зоя // Сучасність. – 1995. – № 3. – С. 9-63; Шкляр В. Ключ: Роман. – К., 1999; Яровий О. Чекання несподіванки: Оповідання. Повість. – К., 1999.

О.В. Тріщук, канд. філол. наук

АВТОРСЬКА МОДАЛЬНІСТЬ РЕФЕРАТИВНОГО ТЕКСТУ

Досліджуються мовні засоби вираження впевненості /невпевненості, які дозволяють референту (автору реферативного тексту) впливати на читача, переконувати його в тому, що повідомлення відповідає дійсності.

At this scientific research language tools for certain and uncertain text points have been analyzed. This tools are helping reviewer (the creator of synopsis) to have an influence upon reader, to convince him that the message in text is true.

Починаючи роботу над твором, автор завжди ставить перед собою якесь завдання, переслідує певну мету, шукає форму для подачі матеріалу, яка відображала б конкретну комунікативну інтенцію, виражену в категорії модальності. Це може бути висловлення змісту без виявлення власних думок автора, його переконань, або навпаки, матеріал може бути написаний суто з позиції автора. Реферативним текстам в основному властива об'єктивна модальність, яка виражає характер